

فلک الدین، زهرا و حاجی‌زاده میمندی، مسعود (۱۳۹۶). بررسی رفتارهای زیست محیطی مسئولانه در بین شهروندان شهر یزد و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۴ (۱۰)، ۸۱-۱۱۲.

بررسی رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در بین شهروندان شهر یزد و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن

زهرا فلک الدین^۱ و مسعود حاجی‌زاده میمندی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۱۲

چکیده

جامعه‌شناسان تلاش می‌کنند تا عوامل مؤثر بر رفتارهای انسان در حفظ محیط‌زیست را شناسایی کنند زیرا با شناخت این عوامل می‌توان به ارائه راه‌حلهایی برای تغییر رفتار مخرب و تشویق رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط‌زیست پرداخت. جامعه آماری این تحقیق شهروندان شهر یزد بوده است که ابتدا جامعه آماری به چند خوشه تقسیم‌شده است و در مرحله بعد با استفاده از روش نمونه‌گیری سیستماتیک پرسش‌نامه در بین شهروندان پخش شد. با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر انتخاب شدند. روش تحقیق پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای جنس، سن، آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی سلامت محور، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، سرمایه فرهنگی و قانون‌گرایی با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنادار مشاهده شد اما بین درآمد و بعد نهادینه‌شده سرمایه فرهنگی با رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنادار نبود؛ و زنان نسبت به مردان رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌تری داشتند. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد که با توجه به ضریب تعدیل‌شده‌ی متغیرهای باقی‌مانده در معادله رگرسیون با همدیگر ۳۶/۸ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

کلید واژه‌ها: رفتارهای زیست‌محیطی؛ سبک زندگی؛ سرمایه فرهنگی؛ قانون‌گرایی؛ یزد.

^۱ - کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد، zahra.falakodin93@gmail.com

^۲ - دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه یزد (نویسنده مسئول)، masoudhajizadehmaymandi@gmail.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

محیط‌زیست به محیطی که فرایند حیات را در بر گرفته و با آن برهم‌کنش دارد؛ تعبیر شده است. از طبیعت، جوامع انسانی و نیز فضاهایی که با فکر و دست انسان ساخته شده‌اند؛ تشکیل شده و کل فضای زیستی کره زمین یعنی زیست‌کره (بیوسفر) را فرامی‌گیرد. همچنین محیط‌زیست موضوعی است که در چند دهه گذشته به‌ویژه چند سال اخیر به‌تدریج آگاهی بشر نسبت به آن و خطراتی که محیط زندگی آنان را تهدید می‌کند افزایش یافته است. در همین راستا انجمن‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های طرفدار محیط‌زیست تشکیل شدند و با تلاش مستمر با علل و عوامل مخرب زیست‌محیطی به‌خصوص در بعد جهانی به مبارزه برخاستند (صالحی و کریم زاده، ۱۳۹۳: ۶۳). ویرانی محیط‌زیست به‌وسیله‌ی اعمال انسان‌ها به وجود آمده و از این‌پس انسان در شرایطی که خود به وجود آورده است باید نتایج دشوار و پرنج آن را متحمل گردد. بحران زیست‌محیطی پس فقط یک مسئله ساده اکولوژیک نیست بلکه یک مسئله اجتماعی نیز می‌باشد؛ بدین ترتیب به ویژگی‌های پیچیده اکوسفر، پیچیدگی‌های غیرمنتظره ناشی از فعالیت‌های انسان نیز اضافه می‌گردد (کامونر^۱، ۱۳۸۲: ۶۹). بحران زیست-محیطی ثابت می‌کند روشی را که انسان در سکنی گزیدن و استفاده از زیستگاه خود-زمین-برگزیده است، کاملاً ناقص و نسنجیده است. این مطمئناً اشتباه طبیعت نیست بلکه اشتباه از سوی انسان است. (کامونر، ۱۳۸۲: ۷۷).

امروزه پژوهشگران برای حل معضلات زیست‌محیطی به دگرگونی شیوه‌های زندگی مردم و راه‌حل‌های رفتاری علاقه‌مند شده‌اند (رضایی و شبیری، الف ۱۳۹۴: ۴۱). یافتن راه درمان تکلیفی شاق و دشوار نیست؛ اما علل تخریب محیط‌زیست ما بسیار عمیق‌تر و فوق‌العاده پیچیده‌تر از آن است که بتوان به‌سرعت آن‌ها را یافت و از بین برد؛ باید سال‌ها وقت صرف کرد و هزینه‌های قابل‌توجهی را محتمل شد تا بتوان به‌اصطلاح، به خرابکاری‌های ناشی از سوء اعمال و رفتار نادرست یک یا دو نسل نسبت به طبیعت توفیق یافت. راه‌حلی برای تجدید حیات آبی ما وجود دارد، هم‌چنین ممکن است با آلودگی‌ها مبارزه کرد، نحوه‌ی اداره‌ی محیط را بهبود بخشید، به‌افراط در تخریب و انهدام پاره‌ای گونه‌ها پایان داد و به جبران قطع درختان و اسیدی شدن خاک‌ها اقدام کرد. باید پذیرفت که اصلاح بهره‌برداری‌ها و سیاست‌های بخشی و ناحیه‌ای برای بهبود محیط‌زیست کافی نیست؛ بلکه برای نجات محیط‌زیست باید جهشی آشکار و در مقیاس جهانی در تغییر عادات و شیوه‌های تفکر به وجود آید. به‌منظور توانایی محافظت از

^۱ - Commoner

محیط طبیعی و جهان‌جاندار که بسیار حائز اهمیت است، باید بر اندیشه و درک تازه‌ای از توانایی و قدرت بوم‌شناختی دست‌یافت تا بر مبنای آن بتوان علاوه بر رفع نیازهای اولیه و فوری اقتصادی و بدون سدکردن راه رشد و توسعه‌ی نوع بشر؛ آینده را تضمین کرد (رضایی و شبیری، الف ۱۳۹۳: ۱۶۶-۱۶۵).

در دهه‌های اخیر کشور ما نیز با مشکلات و مسائل زیست‌محیطی زیادی روبه‌رو بوده و برخی آسیب‌ها و تخریب‌های زیست‌محیطی را تجربه کرده است در حال حاضر مصرف بی‌رویه انرژی در ایران و در پی آن تخریب منابع زیرزمینی و ایجاد آلودگی‌های زیست‌محیطی می‌تواند جز مهم‌ترین مسائل مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی افراد باشد. به وجود آمدن اندیشه حمایت از محیط‌زیست ضرورت توجه به ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی انسان را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد (بار، ۲۰۰۳).

واقعیت این است که ریشه اصلی بحران‌های زیست‌محیطی زمان معاصر را باید در نگاه تفسیر بشر از محیط‌زیست طبیعی جست‌وجو کرد. به‌عبارت‌دیگر مشکل اصلی معرفت‌شناسی و جهان‌بینی آدمی است. در ساختارها نباید از انسان غافل شد، مهم‌ترین توسعه جامعه‌شناسی انتقال جامعه‌شناسی محیط به جامعه‌شناسی محیط‌زیست می‌باشد؛ که اولی به مطالعه جریان‌های محیط‌زیست از درون جامعه‌شناسی کهن می‌پردازد و دومی شامل روابط محیطی و اجتماعی می‌باشد. به نظر می‌رسد که درک ماهیت رفتار فرد در گرو شناخت نگرش‌های فرد نسبت به آن موضوع است و باید از نگرش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی افراد آگاهی یافت. از سوی دیگر پرداختن به مسئله رفتارهای زیست‌محیطی از دیدگاه جامعه‌شناسی محیط‌زیست امری نسبتاً جدید در سطح جهان است و در ایران نیز اطلاعات موجود نشان می‌دهد که تحقیقات کمی در این زمینه صورت گرفته است (واقفی و حقیقتیان، ۱۳۹۳: ۴۹).

در این پژوهش به رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد پرداخته شده است. استان یزد در بخش بیابانی ناحیه‌ی مرکزی ایران قرار دارد. در دهه‌های اخیر عدم توجه به اثرات زیست‌محیطی فعالیت‌های مختلف صنعتی، خدماتی و تولیدی از جمله مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده محیط‌زیست انسانی و طبیعی در استان بوده است. آلودگی هوای استان یزد نیز یکی از مشکلات و معضلاتی خواهد بود که در آینده گریبان‌گیر این استان خواهد شد. بر اساس گزارش نهادهای رسمی در یزد این استان به‌شدت تحت تأثیر آلودگی هوا و پیامدهای ناشی از هجوم توفان‌های شنی و ریزگردها به‌عنوان یکی از آلاینده‌های طبیعی قرار دارد (فرهمند، شکوهی فر و سیار خلیج، ۱۳۹۳: ۱۱۴). همچنین این شهر از دیرباز با مشکلاتی مانند

کم‌آبی و خشک‌سالی دست‌وپنجه نرم می‌کرده است. (شاهرخ وندی و لشنی زند و خاکپور، ۱۳۸۸: ۱۴۲). البته فرهنگ رفتاری مردم نیز در قبال این مسائل زیست‌محیطی غیرقابل‌انکار است. علاوه بر آلودگی‌های صنعتی که نقش مؤثری در آلودگی شهر یزد و اوضاع نابسامان زیست‌محیطی شهرداری نقش سکنه و شهروندان در تشدید آلودگی زیست‌محیطی شهر از جنبه‌ی اجتماعی و فرهنگی قابل‌ملاحظه و مؤثر بوده و به‌عبارت‌دیگر به نظر می‌رسد بخش مؤثری از آلودگی‌های زیست‌محیطی شهر یزد ناشی از رفتارهای غیرمسئولانه و باورهای نامطلوب شهروندان در قبال مسائل زیست‌محیطی است؛ زیرا در شهروندان آن رفتارهایی مانند ریختن زباله در اماکن عمومی، قطع درختان، تخریب و آسیب‌رسانی به اماکن و ابنیه تاریخی به چشم می‌خورد و محیط‌زیست آن ساختار آسیب‌پذیری پیدا کرده است. مردم شهر یزد همواره مشکلات زیست‌محیطی را تمام وجود احساس کرده اند، بنابراین پژوهش حاضر در قالب پاسخگویی به سه سوال اصلی انجام می‌شود ۱- رفتار شهروندان یزدی نسبت به محیط زیست خود تا چه اندازه مسئولانه است. ۲- چه عوامل اجتماعی - فرهنگی با رفتار های زیست محیطی مسئولانه ی شهروندان یزدی مرتبط است. ۳- چه پیشنهادات و راهکارهایی برای ارتقای رفتارهای زیست محیطی مسئولانه شهروندان یزدی می‌توان ارائه نمود.

۲- پیشینه پژوهش

در دهه‌های اخیر، در مورد رفتارهای زیست‌محیطی مطالعات کمی صورت گرفته است. در این تحقیق سعی شده است متغیرهایی مورد بررسی قرار گیرد که رفتارهای مسئولانه ما بیشتر با آن‌ها ارتباط دارند همچنین در بخش حاضر، برخی از تحقیقات و نظریه‌های مطرح‌شده در ارتباط با متغیرهای تحقیق حاضر بررسی می‌گردد.

فتحی، کنعانی و چاوشیان پژوهشی را با عنوان «تحلیل رفتارهای زیست‌محیطی ساکنان شهر رشت با تأکید بر سبک زندگی» انجام دادند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد که بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود ندارد. همچنین عابدی سروستانی تحقیقی را با عنوان «ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست (مطالعه‌ای در پارک‌های جنگلی استان گلستان)» انجام دادند و یافته‌ها بیان می‌کنند که بین مراجعه‌کنندگان پارک‌های جنگلی، جهت‌گیری ارزشی غیر انسان‌محور نسبت به محیط‌زیست، قوی‌تر از انسان‌محوری است؛ و سن و جنسیت تأثیری در آن ندارد، همچنین بین ارزش‌های غیر انسان‌محور (شامل زیست‌بوم محوری و خدامحوری) و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست یک ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد، درحالی‌که ارتباط معنی‌داری بین این رفتارها با انسان‌محوری وجود ندارد.

رضایی و شبیری (ب ۱۳۹۴) پژوهشی را با عنوان «رابطه استفاده از نرم‌افزارهای وایبر، لاین و اینستاگرام با سواد زیست‌محیطی دانشجویان» انجام دادند. بر اساس یافته‌های این پژوهش نگرش و رفتار دانشجویان نسبت به آگاهی آنان سطح بالاتری را نشان داد و ارتباط معنی‌داری بین استفاده از نرم‌افزارهای وایبر، لاین، اینستاگرام با آگاهی، نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی دانشجویان به دست نیامد. واقفی و حقیقتیان نیز در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی (بعد نهادینه) بر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز)» انجام دادند؛ که یافته‌ها حاکی از آن است که بین جنس، پایگاه اجتماعی، اقتصادی، سرمایه فرهنگی (بعد نهادینه)، وضعیت تأهل با رفتارهای اجتماعی زیست-محیطی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

مختاری ملک‌آبادی، عبدالهی و صادقی در تحقیق خود با عنوان «تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)» انجام دادند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ارتباط افراد با طبیعت مهم‌ترین عامل پیش‌بینی‌کننده رفتار زیست-محیطی افراد است. افراد مسن و زنان رفتارهایی مانند تفکیک زباله و استفاده از حمل‌ونقل دوستدار محیط‌زیست را بیشتر از مردان انجام می‌دهند؛ و بین موقعیت اجتماعی و اقتصادی افراد با حمل‌ونقل دوستدار محیط‌زیست رابطه منفی وجود دارد، ولی زنان از حمل‌ونقل دوستدار محیط‌زیست بیشتر استفاده می‌کنند و در زمینه تفکیک زباله از مبدأ نیز رفتار مطلوب‌تری دارند.

مولینا^۱، سینزا^۲، الیزولا^۳ پژوهش خود با عنوان «دانش زیست‌محیطی و دیگر عوامل مؤثر بر رفتار طرفداران محیط‌زیست» انجام دادند. آن‌ها با مقایسه دانش جوانان دانشگاه کشورهای درحال توسعه و پیشرفته، مطالعه‌ای را در میان دانش‌جویان دانشگاه‌هایی از کشورهای با سطوح مختلف اقتصادی (ایالات متحده آمریکا، اسپانیا، مکزیک و برزیل) انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که منابع رسمی و غیررسمی آموزش و پرورش، جنس، انگیزه‌ها و نگرش‌ها بر رفتار طرفدار محیط‌زیست دانش‌جویان تأثیر دارد. همچنین گارم کی پریبرگ^۴ در پژوهشی که با عنوان «رفتارهای طرفداران محیط‌زیست و اولویت‌های آنان» انجام دادند بیان کردند که بررسی تجربی مشارکت افراد و میل به جبران کردن رفتارهای غیرمسئولانه از طریق بازسازی کردن

1- Molina

2- Sáinz

3 - Olaizola

4-Gorm kipperberg

برنامه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد. اورت^۱ و گالووی^۲ استدلال می‌کنند که زمینه اجتماعی یا محیط اجتماعی و یادگیری اجتماعی، فرد را به جهت خاصی سوق می‌دهد. به‌طور خاص می‌توان گفت که دانش ابتدایی کسب‌شده در یک شبکه اجتماعی از طریق رسانه‌ها یا آموزش، نگرش‌هایی را در فرد ایجاد می‌کند که ممکن است عقاید یا رفتارهای واقعی او را نشان ندهد. در عوض نشانگر مجموعه‌ای پاسخ‌های مطلوب اجتماعی باشد که با کنش‌های فردی رابطه معناداری ندارد و موجب بروز شکاف میان نگرش‌ها و رفتار درباره محیط‌زیست شود. (حقیقتیان، ۱۳۹۴: ۵۹۶).

کلموس^۳ و آگیمن^۴ در پژوهشی که با عنوان «بررسی چرایی رفتار افراد در مورد محافظت از محیط‌زیست و موانع پیش روی آن» انجام دادند آنان سپس دست به تحلیل عواملی که تأثیرگذاری (مثبت یا منفی)، بر روی رفتارهای محافظت از محیط دارند زدند. آن‌ها این سه دسته عوامل را تقسیم کردند: عوامل جمعیت‌شناختی، عوامل خارجی (عوامل نهادی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) و عوامل داخلی (انگیزه‌ها، مسئولیت‌ها و اولویت‌ها). اگرچه آن‌ها معتقد بودند که دستیابی به مدلی که تمام عوامل تأثیرگذار بر روی رفتارهای محافظت از محیط را دربرگیرد نه شدنی است و نه مفید اما به این نکته اشاره دارند که این امر می‌تواند به روشن ساختن این مجموعه پیچیده کمک کند (بخارایی، صالحی و معصومی جهت لو، ۱۳۹۴: ۳۶).

با توجه به تحقیقات مطرح‌شده در بالا و با توجه به این‌که امروزه مشکلات زیست‌محیطی هم در کشور ما و هم در جهان اهمیتی بسیار پیدا کرده‌اند ضرورت توجه به مسائل زیست‌محیطی در ابعاد مختلف آن به‌خصوص رفتارهای زیست‌محیطی گسترش‌یافته است زیرا انسان و محیط‌زیست باهم رابطه متقابل و دوسویه‌ای دارند و در نتیجه رفتارهای انسان‌ها چه مخرب و چه مسئولانه در محیط اطرافشان نمود پیدا می‌کند. تحقیقات مطرح‌شده برخی متغیرها را از جمله سبک زندگی، آگاهی، شبکه‌های اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای را مورد توجه قرار داده‌اند که در برخی متغیرها به نتایج متفاوتی با تحقیق حاضر رسیده‌اند البته تحقیق حاضر برخی متغیرهای اجتماعی و فرهنگی را مورد توجه قرار داده است که در تحقیقات پیشین خیلی مورد توجه پژوهشگران قرار نرفته است همچنین تحقیق حاضر در پی بررسی رابطه بین متغیرهای اجتماعی و فرهنگی است که به میزان زیادی رفتارهای زیست‌محیطی افراد متأثر از آن‌هاست.

1 - Ewert

2 - Galloway

3 - Kollmuss

4 - Agyeman

۲-۱- مبانی نظری تحقیق

آنتونی گیدنز در آثار خود به نوگرایی و نتایج آن پرداخته است. به موضوع زیست‌محیطی و جایگاه طبیعت در نظریه اجتماعی خود توجه بیشتری نشان داده است. گیدنز سیاست‌های زیست‌محیطی را پیشرفت‌هایی می‌داند که به سمت اخلاقی شدن نظم اجتماعی نهادها و روابط گرایش دارد و این نکته برای او بسیار ارزشمند است؛ او جنبش‌های زیست‌محیطی را کوششی می‌داند برای استقرار فردی بنیادهای اخلاقی و امنیت هنجاری در زندگی مردم (بری، ۱۳۸۰: ۱۲۴). از نظر گیدنز یکی از ملموس‌ترین تجربه جهانی شدن، مسائل زیست بومی جهانی می‌باشد به‌ویژه مشکلات مربوط به آلودگی و گرم شدن زمین و تغییرات آب و هوایی که از مرز ملی فراتر رفته و اثرات جهانی دارد (بری، ۱۳۸۰). از این‌رو گسترش مشکلات زیست بومی جهانی به‌عنوان یکی از پیامدهای جهانی شدن، گسترش سرمایه‌داری صنعتی به سراسر کره زمین، ایجاد بازار جهانی و توسعه ارتباطات گوناگون است، بدین معنا که نهادها و پیوندهای سیاسی و فرهنگی جامعه‌های دور از هم در یک نظام جهانی جهان گسترده گرد هم می‌آورد.

ژرژ تومه^۱ در مقام نویسنده‌ای محیط‌گرا معتقد است که میزان احترام شهروندان هر جامعه به اخلاق محیطی و حفاظت از محیط طبیعی از جمله معیارهای سنجش میزان توسعه فرهنگی در آن جامعه محسوب می‌شود (تومه، ۱۳۸۰: ۱۵). تومه معتقد نیست که بایستی توسعه مادی را متوقف کرد بلکه باید با پذیرش اخلاق محیطی به توسعه بعدی فرهنگی بخشید. هدف نهایی آموزش‌ها و اخلاق محیطی، ایجاد تقویت رفتار ایدئال است. بین محیط‌زیست و توسعه فرهنگی ارتباط متقابل وجود دارد. اگر توسعه دارای بعد فرهنگی باشد بهتر می‌توان از محیط‌زیست محافظت کرد و اگر محیط‌زیست محافظت شود این عمل سبب تقویت هویت فرهنگی خواهد شد. بدین ترتیب هدف نهایی مترادف ساختن توسعه با فرهنگ است (تومه: ۱۳۸۰: ۱۳).

هم‌چنین نظریه جامعه مخاطره‌آمیز توسط اولریش بک^۲ مطرح شده است. به نظر او دگرگونی اخیر جوامع باختری به تأکید بر مسائل زیست‌محیطی اشاره دارد. هم‌چنین تأکید بر بهداشت اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زیست‌محیطی به‌طور عام و تولید مبتنی بر علم و فن‌آوری به‌طور خاص باشد (ادهمی و اکبر زاده، ۱۳۹۰: ۴۸). زیرا همان‌گونه که بک مطرح می‌کند زندگی افراد اجتماع در همه ابعاد با طبیعت درآمیخته شده است و افراد جامعه برای بهره‌برداری درست از طبیعت نیازمند آگاهی از محیط اطراف خود هستند. در واقع یعنی هر چه افراد اجتماع بیشتر نسبت به مسائل و مشکلات محیط‌زیست اطراف خود مانند (نازک شدن

1-George Tome

2 - Ulrich Beck

لایه اوزون، جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی و...) آگاهی بیشتری داشته باشند، رفتارهای زیست‌محیطی بهتری را نیز از خود بروز می‌دهند و بهتر قدر طبیعت را می‌دانند (معیدفر، ۱۳۷۹: ۲۱۶-۲۲۳). اما شاید معروف‌ترین پژوهشگر در این حوزه که به‌طور خاص درباره سبک زندگی کارکرده است دیوید چینی^۱ می‌باشد. او در کتاب سبک‌های زندگی استدلال می‌کند که سبک زندگی همان سازمان اجتماعی مصرف است. از دید او سبک‌های زندگی (چه مسئولانه و چه نامناسب) جز لاینفک زندگی اجتماعی روزمره در جهان مدرن هستند و نقشی اساسی در تعاملات بین افراد دارند؛ به همین دلیل سبک‌های زندگی را باید در بافت محسوس زندگی روزمره افراد شناسایی کرد (چینی، ۲۰۰۲: ۱۱). در واقع از طریق نحوه مصرف، سبک زندگی افراد مشخص می‌شود و سبک زندگی نیز همه رفتارها و ذائقه‌ها و... افراد را شکل می‌دهد و افرادی را که سبک زندگی سالمی را انتخاب کرده‌اند رفتارهای مسئولانه‌ای دارند چون سبک زندگی با محیط‌زیست پیوند تنگاتنگی دارند؛ و در نتیجه سبک‌های زندگی خاص ویژگی‌های متفاوتی را در افراد درونی می‌کند و افراد متناسب با سبک زندگی خود رفتارهای متفاوتی نیز از خود بروز می‌دهند که در شان اجتماعی آنان باشد و کسانی که سبک زندگی درستی را از لحاظ اجتماعی، اقتصادی و... انتخاب کرده‌اند در نتیجه رفتارهای مسئولانه‌تری را نیز از خود بروز می‌دهند؛ و برای محیط‌زیست اطراف خود احترام قائل‌اند (پارسا مهر و رسولی نژاد، ۱۳۹۴: ۴۲).

۲-۲- چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری این پژوهش بر نظریه جامعه‌شناس معاصر اولریش بک استوار است؛ زیرا این نظریه پرداز در نظریه خود سعی کرده است تا حدودی ابعاد مختلف محیط‌زیست را پوشش دهد.

اولریش بک بیان می‌کند که در کاربست نظریه جامعه در مخاطره سه نوع تهدید جهانی را می‌توان از هم متمایز کرد. نخستین تهدید ستیز پیرامون چیزی است که می‌توانیم آن را بدی‌ها (در مقابل خوبی‌ها) بنامیم. به عبارتی تخریب بوم‌شناسانه ناشی از ثروت و خطرات صنعتی - تکنولوژیکی، از قبیل پارگی لایه اوزون، اثر گلخانه‌ای، یا کمبود منابع آب منطقه‌ای و مخاطرات پیش‌بینی‌ناپذیر موجود در مهندسی ژنتیک گیاهان و انسان‌ها است. (بک، ۱۳۸۸: ۶۳).

با این حال دسته دوم مخاطراتی را در برمی‌گیرد که مستقیماً به فقر مربوط است. کمیسیون برونلند نخستین مرجعی بود که نشان داد نه‌تنها تخریب زیست‌محیطی خطری است که بر

1- Chaney

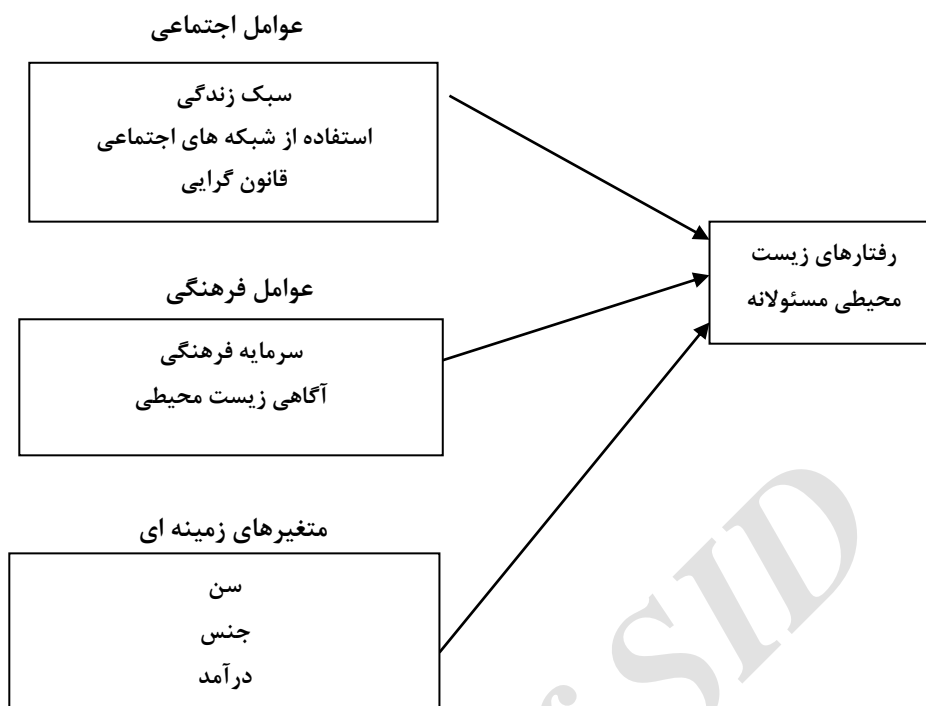
مدرنیته مبتنی بر رشد سایه افکننده بلکه به رابطه کاملاً عکس این دو موضوع یعنی پیوستگی نزدیکی بین فقر و تخریب زیست‌محیطی نیز اشاره کرد. این نابرابری معضل اصلی زیست‌محیطی سیاره ماست، این مسئله اصلی توسعه آن نیز هست. از این رو تحلیل جامعی از مسکن و غذا، فقدان گونه‌ها منابع ژنتیکی، انرژی، صنعت و جمعیت انسانی حاکی از آن است که تمام آن‌ها به یکدیگر ارتباط دارند و نمی‌توان آن‌ها را به‌طور جداگانه در نظر گرفت. باوجود این بین تخریب زیست‌محیطی ناشی از رفاه و تخریب زیست‌محیطی ناشی از فقر، یک تفاوت اساسی است. درحالی‌که بسیاری از تهدیدهای بوم‌شناسانه ناشی از ثروت، از بروز هزینه‌های تولید ریشه می‌گیرند در مورد تخریب بوم‌شناسانه ناشی از فقر این فقرا هستند که خود را با اثرات جانبی اغنیا از بین می‌برند. به عبارت دیگر تخریب زیست‌محیطی ناشی از ثروت به‌طور برابر در سراسر جهان توزیع می‌شود درحالی‌که تخریب زیست‌محیطی ناشی از فقر، تنها به شکل اثرات جانبی که در میان مدت پدیدار می‌شوند بر نقاط خاصی وارد می‌شود و بین‌المللی می‌شوند. مهم‌ترین نمونه شناخته‌شده از این تخریب‌ها از بین رفتن جنگل‌های استوایی است جایی که حدود ۱۷ میلیون هکتار از آن‌ها در حال حاضر در هرسال از بین می‌روند. نمونه‌های دیگر زباله‌های سمی (که گاه از سایر کشورها وارد می‌شوند) و تکنولوژی‌های منسوخ هستند (برای مثال، در صنعت شیمیایی، هسته‌ای و ... در آینده صنعت ژنتیک و نیز در پژوهش مهندسی ژنتیک). این خطرات جنبه‌ای از فرایند مدرنیزاسیون هستند که شروع شده یا متوقف گردیده‌اند، لذا صناعی رشد می‌کنند که از لحاظ تکنولوژیک بتوانند محیط زیست و زندگی بشر را به خطر افکنند با این حال کشورهایی با این مسئله مواجه‌اند که ابزارهای سیاسی و نهادی جلوگیری از تخریب احتمالی را ندارند. (بک، ۱۳۸۸: ۶۵).

سرانجام این‌که مفهوم جامعه در مخاطره جهانی مربوط به جهانی است که می‌توان آن را با فقدان تمایز روشن میان طبیعت و فرهنگ مشخص کرد. امروزه اگر پیرامون طبیعت سخن بگوییم درباره فرهنگ سخن می‌گوییم و اگر درباره فرهنگ سخن بگوییم درباره طبیعت سخن می‌گوییم. تصور ما از تفکیک جهان‌ها به دو جهان طبیعت و فرهنگ که ذاتاً به اندیشه مدرن گره خورده قادر به تشخیص این امر نیست که ما در جهان برساخته شده مصنوعی تمدنی عمل می‌کنیم، می‌سازیم و زندگی می‌کنیم که ویژگی‌های آن فراتر از این تمایزات است (تمایزاتی که هنوز بر اندیشه ما مسلط‌اند)، محو مرزهای میان این قلمروها نه‌تنها با صنعتی شدن طبیعت و فرهنگ بلکه با خطراتی رخ می‌دهد که انسان‌ها، جانوران و گیاهان را به یکسان به کام خطر می‌افکنند. خواه ما به حفره ازون، آلودگی یا کمبود مواد غذایی بی‌اندیشیم و خواه نیندیشیم طبیعت به ناگزیر با فعالیت انسانی آلوده می‌شود. به عبارتی خطر مشترک اثر هم‌تراز کننده‌ای

دارد که برخی از مرزهای به‌دقت بنا شده میان طبقات، ملل، انسان‌ها و بقیه طبیعت بین آفریده‌های فرهنگ و آفریده‌های غریزه (با بهره‌گیری از یک تمایز قدیمی میان موجودات باروح و بی‌روح) را از بین می‌برد. افراد مواجه با تهدید این تجربه رادارند که مانند گیاهان نفس می‌کشند و با آب آن‌گونه زنده هستند که ماهی در آن زندگی می‌کند. تهدید سمیت باعث می‌شود آن‌ها احساس کنند که با تن خود در اشیا شرکت می‌جویند و در نتیجه ممکن است همانند سنگ‌ها و درختان در باران اسیدی از بین روند (بک، ۱۳۸۸: ۲۲۱). در واقع تمام مخاطرات ریشه در رفتارهای نامسئولانه انسان‌ها دارد. تهدیدهای جهانی متنوع به‌خوبی همدیگر را تکمیل و تأیید می‌کنند به عبارتی ضروری است تا تعامل میان تخریب بوم‌شناسانه، جنگ‌ها و پیامدهای مدرنیزاسیون ناتمام را در نظر بگیریم. از این‌رو تخریب بوم‌شناسانه می‌تواند جنگ‌هایی را چه به شکل ستیز نظامی برای منابع حیاتی ضروری از قبیل آب و چه به این دلیل پدید آورد که بنیادگرایان زیست‌بومی، در غرب خواهان استفاده از نیروی نظامی برای توقف تخریبی شوند که تاکنون در جریان است (مثل از بین رفتن جنگل‌های استوایی). به‌راحتی می‌توان کشوری را تصور کرد که با زیستن در فقر فزاینده، محیط‌زیست را به‌تمامی استثمار می‌کند. در نومیادی (به‌عنوان پوششی سیاسی برای نامیدی) اقدامی نظامی شاید برای به‌چنگ آوردن منابعی صورت گیرد که بقای کشوری دیگر حیاتی است (بک، ۱۳۸۸: ۶۶). با مخاطرات حتی تناقض‌های جهانی و محلیت دور زده می‌شوند انواع جدید مخاطره هم‌زمان محلی و جهانی یا جهانی‌شدن محلی هستند. لذا این تجربه بنیادی (که خطرات زیست‌محیطی هیچ مرزی را نشناسند با هوا، باد، آب و زنجیره‌های غذایی جهانگیر شوند) بود که جنبش زیست‌محیطی جهانی را در هر کجا توجیه و مخاطرات جهانی را بحث‌انگیز کرد. این فاصله‌گذاری زمانی-مکانی خطرات انتخاب بین مخاطرات محلی و جهانی مؤید تشخیص جامعه در مخاطره جهانی است. تهدیدهای جهانی به دنیایی منجر شده‌اند که در آن بنیادهای منطق ثابت مخاطره سست و بی‌ارزش می‌شوند (جهانی که در آن به‌جای مخاطرات قابل‌محاسبه فقط خطراتی وجود دارد که به‌دشواری کنترل می‌شوند). خطرات جدید پایه‌های محاسبه رایج امنیت را فرومی‌ریزند. دیگر زیان‌ها را به‌ندرت می‌توان به مرتکب شوندگان معین نسبت داد. به‌گونه‌ای که اصل پرداخت غرامت توسط آلوده‌کننده شدت و حدت خود را از دست می‌دهد. زیان‌ها را دیگر نمی‌توان به‌صورت مالی جبران کرد (بیمه کردن خود در برابر پیامدهای بدترین گردباد جهانی تهدید بی‌معناست). از این‌رو در موردی که بدترین حادثه رخ دهد هیچ طرحی برای انجام مراقبت وجود ندارد. در جهان جامعه در مخاطره، منطق کنترل، از درون فرومی‌پاشد. در نتیجه جامعه در مخاطره، یک جامعه سیاسی (پنهان) است. برای سخن گفتن از

جامعه در مخاطره جهانی، خطرات جهانی باید کنش‌ها را شکل دهند و ایجاد نهادهای بین‌المللی را هموار کنند. این‌که عملاً این محرک‌ها وجود دارند را می‌توان با این واقعیت دید که اکثریت توافق‌های زیست‌محیطی بین‌المللی در طول دو دهه گذشته حاصل شدند. این پویایی مخاطرات جدید (که از حدود مرز فرا می‌گذرند و نه تنها به صورت بین‌المللی به کار می‌افتند بلکه در درون دولت‌های ملی وجود دارد). مبین آن است که مرزهای نظام دیگر در هر دو موقعیت (ملی و بین‌المللی) درست‌کار نمی‌کنند. این ناکارایی را می‌توان با این واقعیت دریافت که مخاطرات یک نوع جریان منفی غیر اختیاری هستند. هیچ‌کس نمی‌خواهد آن‌ها را بپذیرد یا تأییدشان کند اما در هرکجا حاضر و آماده‌اند و در مقابل تمام تلاش‌ها برای سرکوب آن‌ها مقاومت می‌کنند. یک ویژگی جامعه در مخاطره جهانی دگردیسی خطر است که ترسیم یا پایش را دشوار می‌کند (بازارها سقوط می‌کنند و در بحبوحه مازاد کمبود وجود دارد) (بک، ۱۳۸۸: ۲۱۵-۲۱۷).

از این دو دیدگاه می‌توان نتیجه گرفت دیدگاه اول می‌تواند قانون‌گرایی را در برگیرد زیرا با توجه به این‌که مشکلات زیست‌محیطی امروزه در سطح جهانی اهمیت پیدا کرده‌اند کشورهای مختلف از طریق قوانین و توافقتنامه‌های بین‌المللی سعی در کنترل این مخاطره‌ها دارند و در دیدگاه دوم نیز کنشگرانی که برای محیط اطراف خود اهمیت و ارزش قائل‌اند از طریق مسائلی مثل شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌ها و غیره سعی در افزایش آگاهی زیست‌محیطی و سرمایه فرهنگی افراد جامعه دارند زیرا شناخت کمتر عموم از مخاطره تولید زیاده‌تر مخاطرات را در پی دارد همچنین مسئله زیست‌محیطی باید به مسائل دیگری چون تکنولوژی، توسعه، روابط تولید، سیاست تولید، نوع تغذیه، با سبک‌های زندگی، هنجارهای قانونی، اشکال سازمانی و مدیریتی و غیره ریز شود (بک، ۱۳۸۸: ۱۶۲). زیرا همه این مسائل به محیط زیست مربوط می‌شوند و محیط زیست و جامعه با هم رابطه دوسویه دارند و اگر هنجارها و سبک زندگی درست، آگاهی در افراد نهادینه شود، رفتارهای افراد نیز مسئولانه خواهند شد و مخاطرات کاهش خواهد یافت.

نمودار ۱: مدل نظری رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه

با توجه به چارچوب بالا این متغیرها از نظریات بالا استخراج شده است.

۲-۳- فرضیات تحقیق

- رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد بالاتر از حد متوسط است.
- بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.
- بین جنس و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد تفاوت وجود دارد.
- بین میزان درآمد و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد تفاوت وجود دارد.
- بین میزان سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.
- بین نوع سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.
- بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.

- بین میزان قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.
- بین میزان آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد رابطه وجود دارد.

۳- روش تحقیق

این تحقیق در سال ۱۳۹۵ و به روش پیمایشی انجام شده است. جمعیت آماری تحقیق شامل کلیه افراد ۱۹-۶۹ ساله در شهر یزد می‌باشد که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ تعداد آن‌ها ۶۷۱۲۹۹ نفر برآورد گردیده است. حجم نمونه آماری ۳۸۴ نفر است که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران به دست آمده است. نمونه‌های آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای سیستماتیک به دست آمده است. ضمن این‌که برای تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) نیز بهره گرفته شده است. نهایتاً این‌که پژوهش حاضر از نظر کنترل شرایط، یک روش پیمایشی، از نظر هدف، یک بررسی بنیادی، از نظر وسعت پهنانگر و از نظر زمانی، یک بررسی مقطعی است؛ به طوری که روش گردآوری داده‌ها نیز به صورت پرسش‌نامه بوده و در آن، برای اندازه‌گیری متغیرها از سؤال و برای اندازه‌گیری سازه‌ها از تکنیک طیف لیکرت استفاده می‌شود. پرسش‌نامه بعد از احراز روایی و پایایی آن با ۳۰ نمونه مورد بررسی قرار گرفت و برای جمع‌آوری داده‌ها در مرحله نهایی مورد استفاده قرار گرفت. در این پژوهش از اعتبار صوری برای سنجش استفاده شده است. به منظور بررسی این امر با اساتید جامعه‌شناسی و متخصصان در این زمینه گفت‌وگو شد و پرسش‌نامه‌ها در اختیار تعدادی از اساتید جامعه‌شناسی و متخصصان قرار گرفت و گوی‌ها و مقیاس‌های به کار گرفته شده از نظر آن‌ها ارزیابی شد؛ در این فرایند تعدادی از گویه‌های نامناسب حذف شد و گویه‌هایی نیز اصلاح شد. پایایی سنجه‌های این پژوهش با استفاده از داده‌های آزمون مقدماتی (پیش‌آزمون) انجام شد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS میزان ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرها محاسبه شد؛ ضریب آلفای کرونباخ، یک مقدار بین صفر و یک می‌باشد، در صورتی که پرسش‌نامه پایاست که مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ باشد؛ هر چه این مقدار به یک نزدیک‌تر باشد ابزار از پایایی بالاتری برخوردار می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود همبستگی درونی گویه‌ها بالا و به عبارت دیگر ابزار تحقیق از پایایی مطلوبی برخوردار می‌باشد که بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان گفت همبستگی درونی گویه‌ها رضایت‌بخش است و پرسش‌نامه از پایایی خوبی برخوردار است.

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

متغیر	تعداد گویه	ضرایب آلفای کرونباخ	میانگین	میانگین معیار
رفتارهای زیست‌محیطی	۲۷	۰/۷۳	۹۶/۹۶	۰/۸۱
آگاهی زیست‌محیطی	۱۲	۰/۸۶	۳۰/۵۳	۰/۳۶
شبکه‌های اجتماعی	۱۰	۰/۷۸	۲۷/۲۱	۰/۳۰
متغیر سبک زندگی				
سبک زندگی	۳۴	۰/۹۲	۱۲۰/۰۱	۰/۱۰۲
ابعاد				
سلامت جسمانی	۸	۰/۶۸	۲۵/۹۰	۰/۲۴
سلامت روان‌شناختی	۷	۰/۸۲	۲۵/۱۲	۲۳/۵
سلامت معنوی	۶	۰/۷۹	۲۵/۱۲	۰/۱۸
سلامت اجتماعی	۶	۰/۸۶	۲۱/۷۹	۱۸
سلامت محیطی	۷	۰/۷۵	۲۴/۱۲	۲۳/۵
متغیر سرمایه فرهنگی				
سرمایه فرهنگی	۱۷	۰/۸۸	۴۵/۳۶	۰/۵۱
ابعاد				
تجسم‌یافته	۶	۰/۸۵	۱۶/۱۵	۰/۱۸
عینیت‌یافته	۵	۰/۶۳	۱۴/۵۸	۰/۱۵
نهادینه‌شده	۶	۰/۷۲	۱۴/۶۳	۰/۱۸
متغیر قانون‌گرایی				
قانون‌گرایی	۲۱	۰/۸۰	۷۴/۲۸	۰/۶۳
ابعاد				
شناختی	۷	۰/۸۳	۲۳/۱۴	۰/۲۱
عاطفی	۷	۰/۸۶	۲۴/۶۹	۰/۲۱
رفتاری	۷	۰/۷۴	۲۶/۴۵	۰/۲۱

میانگین معیار از طریق ضرب تعداد گویه‌ها در کمترین و بیشترین نمره و جمع این دو تقسیم بر دو به‌دست‌آمده است.

۳-۱- یافته‌های توصیفی

در شهر یزد نیز حداقل سن پاسخگویان ۱۹ سال و حداکثر سن ۶۹ سال می‌باشد. و میانگین سنی پاسخگویان ۲۹/۱۴، با انحراف معیار ۹/۰۹۳ درصد می‌باشد. ۵۹/۹ درصد

شهروندان بین ۱۹ تا ۲۹ سال، ۲۵/۰ درصد بین ۳۰ تا ۳۴ سال، ۸/۹ درصد بین ۴۰ تا ۴۹ سال، ۳/۶ درصد بین ۵۰ تا ۵۹ سال، ۲/۶ درصد بین ۶۰ تا ۶۹ سال سن داشتند. همچنین ۵۲/۳ درصد پاسخگویان زن و ۴۷/۷ درصد پاسخگویان مرد بودند. افراد فاقد درآمد ۴۷/۷ درصد، دارای درآمد کمتر از یک میلیون تومان ۲۳/۴ درصد، یک تا یک و نیم میلیون تومان ۱۸/۵ درصد، یک و نیم تا دو میلیون تومان ۵/۵ درصد، بیش از دو میلیون تومان ۴/۹ درصد بوده‌اند. در میان شهروندان شهر یزد، ۵۱/۸ درصد افراد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه متوسط، ۲/۳ درصد کم، ۴۵/۸ درصد در حد زیاد داشتند و در واقع رفتار بیشتر شهروندان در سطح متوسطی است. ۵۳/۹ درصد شهروندان دارای آگاهی زیست‌محیطی متوسط، ۳۸/۳ درصد کم، ۷/۸ درصد زیاد می‌باشند و نکته قابل‌توجه این است که فقط تعداد بسیار کمی از افراد دارای آگاهی زیست‌محیطی بالایی می‌باشند و این نشان می‌دهد که باید برای بالا بردن آگاهی افراد فرهنگ‌سازی شود. ۵۷/۳ درصد شهروندان از شبکه‌های اجتماعی در حد متوسط، ۲۷/۹ درصد کم، ۱۴/۸ درصد زیاد استفاده می‌کنند و این استفاده می‌تواند بر روی رفتارهای زیست‌محیطی آن‌ها تأثیر داشته باشد. سلامت جسمانی شهروندان شهر یزد در حد متوسط (۶۰/۹)، سلامت روان شناختی (۵۶/۰)، سلامت معنوی (۶۳/۸)، سلامت اجتماعی (۵۴/۲) و سلامت محیطی (۶۸/۵) آن‌ها در حد بالا بود و در کل شهروندان یزدی (۵۵/۲) سبک زندگی متوسط، (منظور از سبک زندگی متوسط یعنی با توجه به ابعاد جسمانی، روان‌شناختی، اجتماعی، معنوی، محیطی سبک زندگی و با توجه به گویه‌هایی که برای سنجیدن این ابعاد انتخاب شده بودند؛ پاسخ‌های شهروندان به این گویه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و کسانی که با توجه به گویه‌های ابعاد، سبک زندگی را انتخاب کرده بودند که نه در تضاد کامل با محیط‌زیست بود و نه کاملاً رفتارهای آنان اصولی و مسئولانه بود سبک زندگی حد وسط نامیده شد). ۱/۳ سبک زندگی پایین، ۴۳/۵ سبک زندگی بالایی را برای خود انتخاب کرده‌اند که این امر بر روی رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه آن‌ها تأثیرگذار است. سرمایه‌تجسم‌یافته (۵۶/۳) و عینیت‌یافته (۶۰/۷) شهروندان یزدی در حد متوسط و سرمایه‌نهادینه‌شده آن‌ها (۵۰/۸) در حد پایین بود و در کل شهروندان یزدی (۵۹/۴) دارای سرمایه فرهنگی متوسط، (۲۹/۴) پایین، (۱۱/۲) بالا بودند. بعد شناختی قانون‌گرایی شهروندان (۴۸/۲)، بعد عاطفی قانون‌گرایی (۵۴/۴) در حد متوسط و بعد رفتاری قانون‌گرایی آن‌ها (۷۱/۶) در حد بالا است و شهروندان یزدی در حد متوسط (۵۲/۶) در حد کم (۲/۹) و در حد بالا (۴۴/۵) قانون‌گرا هستند و به قانون احترام می‌گذارند.

۳-۲- تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

رفتار زیست‌محیطی: رفتار زیست‌محیطی رفتاری است که فرد در برخورد با محیط‌زیست از خود بروز می‌دهد، افراد هر اجتماعی برحسب شرایط و مقتضیات خاص اجتماعی، فرهنگی و شخصیتی خود، برخورد متفاوتی نسبت به محیط‌زیست دارند. این رفتارها ممکن است کاملاً مثبت، محیط‌گرایانه و مسئولانه باشد یا برعکس کاملاً منفی و مخالف محیط‌زیست باشد؛ منظور از رفتار محیط‌گرایانه، رفتاری ساخته‌شده به دست انسان (از جمله کاهش مصرف انرژی و منابع، استفاده از مواد غیر سمی، کاهش تولید مواد زائد) باشد. رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که در طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود. (نواح و فروتن کیا، ۱۳۹۰: ۷۶).

در این پژوهش برای سنجش متغیر رفتارهای زیست‌محیطی از پرسش‌نامه رفتارهای زیست‌محیطی ابراهیم صالحی عمران، علی آقا محمدی (۱۳۸۶) استفاده شده است؛ و البته برای سنجش بهتر متغیر، تعدادی از سوالات محقق ساخته نیز به پرسش‌نامه اضافه گردید. پرسش‌نامه که از ۲۷ گویه ساخته شده است و از پاسخگو خواسته شد که میزان استفاده خود را در هر زمینه در قالب یک طیف ۵ قسمتی لیکرت اصلاً (امتیاز ۱)، به‌ندرت (امتیاز ۲)، گاهی اوقات (امتیاز ۳)، اکثر اوقات (امتیاز ۴)، همیشه (امتیاز ۵) مشخص نماید.

آگاهی زیست‌محیطی: گامبرون^۱ و سویتزکی^۲ نیز آگاهی زیست‌محیطی را توانایی فرد در درک و ارزیابی اثر جامعه بر اکوسیستم تعریف و خاطر نشان می‌کنند که آگاهی زیست‌محیطی خود را در قالب درک مسائل زیست‌محیطی و منشأ آن‌ها، مسائل و پیامدهای آن نشان می‌دهد (صالحی، ۲۰۰۸).

برای سنجش میزان آگاهی زیست‌محیطی شهروندان در این پژوهش ۱۲ گویه در پرسش‌نامه آورده شده است و از پاسخ‌گویان خواسته شد که میزان آگاهی خود را از مسائل زیست‌محیطی در قالب یک طیف ۵ قسمتی لیکرت اصلاً (امتیاز ۱)، به‌ندرت (امتیاز ۲)، گاهی اوقات (امتیاز ۳)، اکثر اوقات (امتیاز ۴)، همیشه (امتیاز ۵) مشخص نماید؛ سوالات این متغیر محقق ساخته می‌باشد.

سبک زندگی سلامت‌محور: مجموعه‌ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره است؛ که مستلزم مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌ها و

۱- Gamberon

۲- Saoytzky

بنابراین برخوردار از نوعی وحدت است (گیدنز ب، ۱۳۸۸: ۱۲۱). سبک زندگی سلامت‌محور به‌عنوان یک پدیده چند علتی، چندبعدی و چند دلالتی به الگوهای جمعی رفتار مربوط می‌شود که می‌توانند مانعی در مشکلات مربوط به سلامت و تضمین‌کننده سلامت برای فرد باشند این سبک از ابعاد متنوعی چون ورزش، تغذیه مناسب و نامناسب، خودکنترلی، رفتارهای پیشگیرانه و غیره تشکیل شده است. جوهره‌ی سبک زندگی سلامت‌محور انسجام در انجام مجموعه‌ای از رفتارهای مرتبط با بهداشت و سلامتی است. سبک زندگی سالم منبع ارزشمندی برای کاهش شیوع و تأثیر مشکلات بهداشتی، ارتقای سلامت تطابق با عوامل استرس‌زای زندگی و بهبود کیفیت زندگی است. سازمان جهانی بهداشت (۱۹۹۸) نیز سبک زندگی سالم را تلاش برای دستیابی به حالت رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی، توصیف کرده است. (پارسا مهر و رسولی نژاد، ۱۳۹۴: ۳۶).

برای سنجش سبک زندگی شهروندان شهر یزد از پرسش‌نامه سبک زندگی خدیجه خاتمی سروری سال (۱۳۹۳) استفاده شده است. پرسش‌نامه از ۳۴ گویه ساخته شده که در پنج بعد سلامت جسمانی (۸ گویه)، سلامت روان شناختی (۷ گویه)، سلامت معنوی (۶ گویه)، سلامت اجتماعی (۶ گویه)، سلامت محیطی (۷ گویه) طراحی شده است که میزان موافقت افراد با سؤالات در یک طیف ۵ قسمتی لیکرت خیلی کم (امتیاز ۱)، کم (امتیاز ۲)، تا حدودی (امتیاز ۳)، زیاد (امتیاز ۴)، خیلی زیاد (امتیاز ۵) مشخص گردید.

شبکه‌های اجتماعی: محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند؛ در واقع شبکه‌های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده‌اند. به‌طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد، مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق (که همه این‌ها اطلاعاتی را در خصوص هویت فرد فراهم می‌آورد) برقراری ارتباط تسهیل می‌گردد؛ کاربران می‌توانند پروفایل‌های دیگران را ببینند و از طریق برنامه‌های کاربردی مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (پمپک^۱ و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۲۸).

در این پژوهش برای سنجش میزان استفاده افراد از شبکه‌های اجتماعی از ۱۰ گویه استفاده شد که میزان موافقت افراد با سؤالات در یک طیف ۵ قسمتی خیلی کم (امتیاز ۱)، کم (امتیاز ۲)، تا حدودی (امتیاز ۳)، زیاد (امتیاز ۴)، خیلی زیاد (امتیاز ۵) مشخص گردید؛ سؤالات این متغیر محقق ساخته می‌باشد.

1- Pempek

سرمایه فرهنگی: از نظر بوردیو سرمایه فرهنگی به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱- سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته: این نوع سرمایه بیشتر از طریق جامعه‌پذیری از والدین به فرزندان منتقل می‌شود. بوردیو^۱ (۱۹۸۶) این نوع سرمایه را به‌عنوان «تمایلات پایدار ذهن و- جسم» تعریف می‌کند؛ که همراه با تولد در وجود فرد شکل می‌گیرد و نمی‌توان آن را مانند یک هدیه یا از طریق خرید یا مبادله به راحتی به دیگری انتقال داد، نظیر مهارت‌های زبانی (شارع پور و خوش فر، ۱۳۸۱: ۱۳۷). ۲- سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته: این نوع سرمایه نه در ذهن و جسم، بلکه در کالاهای فرهنگی یافت می‌شود که گروه‌های اجتماعی آن‌ها را مصرف می‌کنند نظیر (کتاب، نقاشی، کاست، نوار و غیره) (رمضانی، ۱۳۸۴: ۲۸). ۳- سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده: این نوع سرمایه فرهنگی از یک طرف وابستگی و ارتباط متقابل قوی با نوع اول سرمایه (تجسم‌یافته) دارد؛ و لازمه آن قبل از هر چیز وجود افراد مستعد در جهت کسب انواع مدرک تحصیلی، دانشگاهی و غیره است؛ و می‌تواند موقعیت اجتماعی یا اقتصادی افراد یا گروه‌ها را بالا ببرد (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۴۶).

در پژوهش حاضر سرمایه فرهنگی در سه بعد تجسم‌یافته (۶ گویه)، عینیت‌یافته (۵ گویه)، نهادینه‌شده (۶ گویه) با ۱۷ گویه سنجیده شده است و میزان موافقت افراد با سؤالات در یک طیف ۵ قسمتی لیکرت خیلی کم (امتیاز ۱)، کم (امتیاز ۲)، تا حدودی (امتیاز ۳)، زیاد (امتیاز ۴)، خیلی زیاد (امتیاز ۵) مشخص گردید. تدوین شاخص‌های متغیر سرمایه فرهنگی و عملیاتی کردن این متغیرها در سه بعد سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه‌شده بر اساس پژوهش‌های پیشین بوردیو (۱۹۸۴)، شارع پور و خوش فر (۱۳۸۱)، نوغانی (۱۳۸۴)، نیازی و کارکنان (۱۳۸۶)، صالحی‌امیری و کاووسی (۱۳۸۷)، پناهی و امیدی (۱۳۹۱)، ترنر و لموند^۲ (۲۰۰۲) بوده است.

قانون گرایی: قانون‌گرایی، به معنای پذیرش آگاهانه و آزادی اکثریت مردم از قوانین و مقررات در جامعه و عمل به آن‌هاست. قانون‌گرایی با ویژگی‌های شخصیتی، فرهنگ عمومی جامعه، ساختارهای عمومی و سازمان افکار و شخصیت افراد مرتبط است (حاجی خیاط، ۱۳۷۵: ۲۱). به عبارت دیگر قانون‌گرایی عبارت است از ارزیابی فایده و انتظار فایده از رعایت قانون و حقوق دیگران (رفیع پور، ۱۳۷۱: ۲۶).

1 - Bourdieu

2 - Turner and Lmunds

در این پژوهش برای بررسی قانون‌گرایی از پرسش‌نامه قانون‌گرایی رحمت‌اله ترکان (۱۳۹۰) استفاده شده است که از ۲۱ گویه در سه بعد عاطفی (۷ گویه)، شناختی (۷ گویه)، رفتاری (۷ گویه) ساخته شده است؛ که میزان موافقت افراد با سؤالات در یک طیف ۵ قسمتی کاملاً - مخالفم (امتیاز ۱)، مخالفم (امتیاز ۲)، تاحدودی (امتیاز ۳)، موافقم (امتیاز ۴)، کاملاً موافقم (امتیاز ۵) مشخص گردید.

۴- یافته‌های پژوهش

برای آزمون فرضیاتی که در تحقیق طرح‌شده‌اند، آزمون آنوا برای تفاوت میانگین چند گروه (درآمد)، آزمون تی مستقل برای تفاوت میانگین دو گروه (جنسیت)، آزمون همبستگی پیرسون برای سنجش همبستگی متغیرهای فاصله‌ای (سن، آگاهی زیست‌محیطی، سبک زندگی، شبکه‌های اجتماعی، سرمایه فرهنگی، قانون‌گرایی)، رگرسیون چند متغیره برای سنجش میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته تحقیق و برای رابطه‌های مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل تحقیق بر متغیر وابسته تحلیل مسیر مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۲: آزمون تی تک نمونه‌ای برای رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه شهروندان شهر یزد

متغیر	میانگین	T	سطح معنی‌داری
رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه	۹۶/۹۶	۱۱۸/۶۹	۰/۰۰۰

با توجه به آزمون تی سطح معنی‌داری رفتارهای زیست‌محیطی شهر یزد ۰/۰۰۰ است و از ۰/۰۵ کمتر است، فرض مبتنی بر این‌که رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد بالاتر از حد متوسط است؛ تأیید شد و شهروندان یزدی میانگین بالاتری نسبت به میانگین معیار (۰/۸۱) در رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه به دست آوردند. به این معنا که شهروندان شهر یزد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای داشتند که از میانگین معیار بالاتر بوده است.

جدول ۳: آزمون T مستقل در متغیر رفتارهای زیست‌محیطی بین زنان و مردان

متغیر	گروه‌ها	میانگین	تعداد	T	سطح معنی‌داری
رفتار زیست‌محیطی مسئولانه	زن	۹۸/۷۳	۳۸۴	۲/۲۷۳	۰/۰۲۴
	مرد	۹۵/۰۳			

همان‌طور که از جدول مشاهده می‌شود در شهر یزد با توجه به این که تفاوت میانگین نشان از تفاوت بین زنان و مردان در ارتباط با رفتارهای مسئولانه بود و زنان میانگین بالاتری نسبت به مردان در ارتباط با رفتارهای بهتر زیست‌محیطی داشتند و چون سطح معنی‌داری ۰/۰۲۴ به دست آمد و کمتر از ۰/۰۵ است در نتیجه این فرضیه تأیید شد.

جدول ۴: آزمون همبستگی پیرسون بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی

متغیر	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
سن	۰/۲۴۱	۰/۰۰۰

همان‌طور که از جدول بالا مشاهده می‌شود با توجه به این که سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است و از ۰/۰۵ کمتر است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود و در نتیجه بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان یزدی نیز رابطه مثبت و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش سن رفتارهای مسئولانه نیز افزایش می‌یابد و با کاهش سن رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه نیز کمتر است.

جدول ۵: آزمون مقایسه میانگین F در رفتارهای زیست‌محیطی بر حسب درآمد

درآمد	میانگین	F	سطح معناداری
فاقد درآمد	۹۵/۶۸	۱/۶۳۹	۰/۱۶۴
کمتر از یک میلیون تومان	۹۷/۴۱		
یک تا یک و نیم میلیون تومان	۹۸/۹۸		
یک و نیم تا دو میلیون تومان	۱۰۳/۰۰		
بیش از دو میلیون تومان	۹۳/۰۰		

اطلاعات جدول بالا تفاوت میانگین رفتارهای زیست‌محیطی را بر حسب درآمد خانواده نشان می‌دهد بالاترین میانگین رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه برای شهر یزد مربوط به درآمد یک و نیم تا دو میلیون تومان است؛ اما داده‌های جدول فوق حاکی از آن است که با توجه به سطح

معناداری ۰/۱۶۴ که از ۰/۰۵ بیشتر است بین رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد با درآمد رابطه‌ای وجود ندارد و فرضیه رد می‌شود.

جدول ۶: آزمون همبستگی پیرسون آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان یزد

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	تعداد
آگاهی زیست‌محیطی	۰/۰۲۳	۰/۱۱۶	۳۸۴

چون سطح معناداری شهر یزد ۰/۰۲۳ است و از ۰/۰۵ کمتر است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود؛ و با توجه به ضریب همبستگی، بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد همبستگی مثبت و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش آگاهی زیست‌محیطی شهروندان رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه آن‌ها نیز بهتر می‌شود و با کاهش آگاهی‌های زیست‌محیطی، آن‌ها رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه کمتری از خود نشان می‌دهند.

جدول ۷: آزمون همبستگی پیرسون بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی شهر یزد

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	تعداد
شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۱۰	۰/۱۳۱	۳۸۴

چون سطح معناداری شهر یزد ۰/۰۱۰ است و کمتر از ۰/۰۵ است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود؛ و با توجه به ضریب همبستگی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد همبستگی مثبت و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه بهتر می‌شود و برعکس استفاده کمتر از شبکه‌های اجتماعی، باعث می‌شود که افراد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای نداشته باشند.

جدول ۸: آزمون همبستگی پیرسون بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سلامت جسمانی	۰/۰۰۰	۰/۲۷۶
سلامت روانشناسی	۰/۰۰۰	۰/۲۳۸
سلامت معنوی	۰/۰۰۰	۰/۲۷۸
سلامت اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۲۹۹
سلامت محیطی	۰/۰۰۰	۰/۵۲۹
سبک زندگی	۰/۰۰۰	۰/۴۱۳

اطلاعات جدول بالا نشان می‌دهد که بین سبک زندگی و ابعاد آن و رابطه آن با رفتارهای زیست‌محیطی در بین شهروندان شهر یزد رابطه معناداری وجود دارد چون سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است و از ۰/۰۵ کمتر است بنابراین این فرضیه تأیید می‌شود. بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد همبستگی مثبت و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با انتخاب سبک زندگی مناسب رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه بهتر می‌شود و برعکس افراد با انتخاب سبک زندگی نادرست، رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای نیز ندارند.

جدول ۹: آزمون همبستگی پیرسون سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهر یزد

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سرمایه تجسم یافته	۰/۰۰۱	۰/۱۶۳
سرمایه عینیت یافته	۰/۰۰۲	۰/۱۵۵
سرمایه نهادینه شده	۰/۱۴۶	۰/۰۷۴
سرمایه فرهنگی	۰/۰۰۳	۰/۱۵۱

با توجه به اطلاعات جدول بالا چون سطح معنی‌داری ابعاد سرمایه فرهنگی و خود سرمایه فرهنگی در شهر یزد کمتر از ۰/۰۵ است این فرضیه تأیید می‌شود ولی بعد نهادینه شده در شهر یزد با سطح معناداری ۰/۱۴۶ رد شد به این معنا که بین بعد نهادینه شده و رفتارهای زیست

محیطی در شهر یزد رابطه‌ای وجود ندارد. بین سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد همبستگی مثبت و معناداری مشاهده شد به این معنا که با افزایش سرمایه فرهنگی افراد، رفتارهای زیست‌محیطی آن‌ها نیز بهتر می‌شود و افرادی که سرمایه فرهنگی پایینی دارند رفتارهای زیست‌محیطی غیرمسئولانه‌ای از خود بروز می‌دهند.

جدول ۱۰: آزمون همبستگی پیرسون بین قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی شهر یزد

متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
بعد شناختی	۰/۰۰۰	۰/۲۰۸
بعد عاطفی	۰/۰۰۰	۰/۲۱۳
بعد رفتاری	۰/۰۰۰	۰/۳۰۵
قانون‌گرایی	۰/۰۰۰	۰/۳۰۳

چون سطح معنی‌داری آزمون همبستگی پیرسون ۰/۰۰۰ است و از ۵٪ کمتر است در نتیجه فرضیه تأیید می‌شود به این معنا که هر چه افراد قانون‌گراتر باشند رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌تری دارند. با توجه به ضریب همبستگی بین میزان قانون‌گرایی و رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد همبستگی مثبت و معناداری مشاهده می‌شود به این معنا که با افزایش قانون‌گرایی افراد، آن‌ها رفتارهای زیست‌محیطی بهتری دارند و برعکس با بی‌توجهی به قانون آن‌ها دیگر رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌ای ندارند.

جدول ۱۱: ضریب همبستگی چندگانه برای تبیین رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد

R	R ²	R ² Adj	F	Sig
۰/۶۱۴	۰/۳۷۷	۰/۳۶۸	۳۸/۰۹۳	۰/۰۰۰

با توجه به یافته‌های جدول بالا ضریب همبستگی متغیرهای مستقل با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه شهر یزد برابر با $R=0/614$ و ضریب تعیین برابر $R^2=0/377$ و ضریب تعیین تعدیل‌شده برابر $R^2_{Adj}=0/368$ به دست آمده است و این ضریب بیانگر آن است که با استفاده از واریانس ترکیب خطی متغیر مستقل موجود در معادله رگرسیون، می‌توان ۳۶/۸٪

درصد از واریانس رفتار زیست‌محیطی را توضیح داد. مابقی تغییرات متغیر وابسته به دلیل پیچیده بودن متغیر وابسته تحقیق یعنی رفتار زیست‌محیطی و همچنین به حساب نیامدن برخی از متغیرهایی است که بر این متغیر تأثیرگذار هستند. همچنین مدل رگرسیونی تبیین شده نیز طبق آزمون تحلیل واریانس انجام‌شده خطی و معنادار می‌باشد زیرا مقدار F برای تعیین معنی‌داری اثر متغیرهای مستقل بر رفتار زیست‌محیطی برابر $۳۸/۰۹۳$ با سطح معنی‌داری $\text{sig}=۰/۰۰۰$ می‌باشد.

جدول ۱۲: نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره برای سنجش اثر متغیرهای مستقل بر

رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه شهروندان شهر یزد

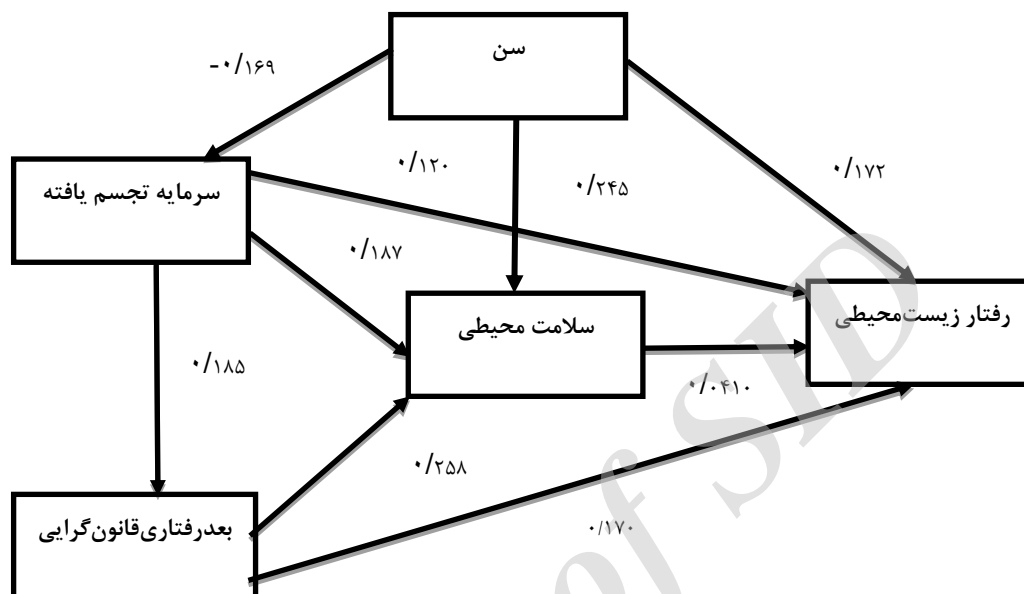
سطح معنی‌داری	t	ضرایب استاندارد شده (Beta)	ضرایب استاندارد نشده		متغیر
			خطای معیار	B	
۰/۰۰۰	۹/۳۰۱	۰/۴۱۰	۰/۱۳۷	۱/۲۷۰	بعد سلامت محیطی
۰/۰۰۰	۳/۸۳۸	۰/۱۷۰	۰/۱۳۴	۰/۵۱۶	بعد رفتاری
۰/۰۱۷	۲/۳۸۸	۰/۱۲۰	۰/۱۶۲	۰/۳۸۶	بعد تجسم یافته
۰/۰۰۰	۴/۰۰۰	۰/۱۷۲	۰/۷۱۱	۲/۸۴۵	سن
۰/۰۰۱	۳/۵۱۰	۰/۱۵۱	۰/۱۱۹	۰/۴۱۹	بعد شناختی
۰/۰۳۶	۲/۱۰۰	۰/۱۰۵	۰/۲۲۴	۰/۴۷۰	بعد عینیت یافته

در مجموع با توجه به ضرایب بتاهای استاندارد شده ملاحظه می‌شود که به ترتیب بعد سلامت محیطی با مقدار $\beta=۰/۴۱۰$ ، بعد رفتاری با مقدار $\beta=۰/۱۷۰$ ، بعد تجسم یافته با مقدار $\beta=۰/۱۲۰$ ، سن با مقدار $\beta=۰/۱۷۰$ ، بعد شناختی با مقدار $\beta=۰/۱۵۱$ ، بعد عینیت یافته با مقدار $\beta=۰/۱۰۵$ ، بیشترین تأثیر را بر روی متغیر رفتارهای زیست‌محیطی داشته‌اند.

نتایج جدول ۱۳ نشان می‌دهد که سلامت محیطی با $۰/۴۱۰$ درصد اثرگذاری کل بیشترین تأثیر را بر رفتارهای زیست‌محیطی دارد؛ به طوری که این متغیر دارای $۰/۴۱۰$ درصد اثر مستقیم و بدون اثر غیرمستقیم است. متغیر سرمایه فرهنگی تجسم یافته با $۰/۲۹۶$ درصد اثرگذاری کل بر رفتارهای زیست‌محیطی در رتبه دوم قرار دارد؛ به طوری که این متغیر دارای $۰/۱۷۰$ درصد اثر مستقیم و $۰/۱۲۶$ درصد اثر غیرمستقیم است. متغیر بعد رفتاری از قانون‌گرایی با $۰/۲۵۶$ درصد اثرگذاری کل بر رفتارهای زیست‌محیطی در رتبه سوم قرار دارد؛ به طوری که این متغیر دارای

۰/۱۵۱ درصد اثر مستقیم و ۰/۱۰۵ درصد اثر غیرمستقیم است. متغیر سن با ۰/۲۳۲ درصد اثرگذاری کل بر رفتارهای زیست‌محیطی در رتبه سوم قرار دارد؛ به‌طوری‌که این متغیر دارای ۰/۱۷۲ درصد اثر مستقیم و ۰/۰۶ درصد اثر غیرمستقیم است.

نمودار ۲: تحلیل مسیر عوامل مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه شهروندان شهر یزد

جدول ۱۳: نتایج محاسبه اثرات مستقیم متغیرهای مستقل تحقیق بر رفتارهای زیست

محیطی

متغیر	تأثیر مستقیم	تأثیر غیرمستقیم	کل تأثیرات
سلامت محیطی	۰/۴۱۰	-	۰/۴۱۰
سن	۰/۱۷۲	$0.245 \times 0.410 = 0.100$ $-0.169 \times 0.185 \times 0.258 \times 0.410 = -0.003$ $-0.169 \times 0.185 \times 0.170 = -0.005$ $-0.169 \times 0.187 \times 0.410 = -0.012$ $-0.169 \times 0.120 = -0.020$	۰/۲۳۲ $0.06 + 0.172 = 0.232$

$0/126+0/170 = 0/296$	$0/187 \times 0/410 = 0/076$ $0/185 \times 0/170 = 0/031$ $0/185 \times 0/258 \times 0/410 = 0/019$	0/170	سرمایه تجسم یافته
$0/105+0/151 = 0/256$	$0/258 \times 0/410 = 0/105$	0/151	بعد رفتاری

۵- بحث و نتیجه‌گیری

از مسائل روز جهان مسئله‌ی حفظ محیط‌زیست است. فاجعه‌ی زیست‌محیطی نه تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید که موجودیت بشر را تهدید می‌کند. به همین دلیل در محافل علمی و سیاسی بحث زیست‌محیطی پرسر و صداترین و جدی‌ترین بحث روز است. در پیگیری علل و عوامل آن باید به رفتارهای انسان متمدن توجه کرد و آن‌ها را مورد بررسی جامعه‌شناختی قرارداد. تحقیق حاضر به منظور بررسی عوامل اجتماعی (سبک زندگی، شبکه‌های اجتماعی و قانون‌گرایی) و عوامل فرهنگی (آگاهی زیست‌محیطی، سرمایه فرهنگی) و متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس، درآمد) مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان شهر یزد انجام گرفته است.

یافته‌های تحقیق مبتنی بر رابطه‌ی بین جنسیت و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج واقعی و حقیقتیان (۱۳۹۳)، مختاری ملک‌آبادی، عبدالمهی و صادقی (۱۳۹۳)، مولینا و همکاران (۲۰۱۳) همسو بود اما با نتایج عابدی سروسنانی (۱۳۹۴) همسو نبود. در این پژوهش با توجه به تفاوت میانگین‌ها زنان رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌تری داشتند.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی در این پژوهش نشان داد که بین سن و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه معنادار مشاهده شد و به این معنا که هر چه قدر سن افراد بیشتر می‌شود افراد رفتارهای مسئولانه‌تری دارند که با نتایج عابدی سروسنانی (۱۳۹۴) همسو نبود.

با توجه به نتایج تحقیق بین درآمد و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه معناداری مشاهده نشد این مهم با یافته‌های واقفی و حقیقتیان (۱۳۹۳)، کلموس و آگیمنان (۲۰۰۲) همسو نبود.

با توجه به نتایج تحقیق بین آگاهی زیست‌محیطی و رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه معناداری وجود داشت، که با نتایج مولینا و همکاران (۲۰۱۳) همسو بود. در تبیین این فرضیه با توجه به نظریه مخاطره‌آمیز که توسط اولریش بک مطرح شده است. بیان می‌کند که دگرگونی اخیر جوامع باختری به تأکید بر مسائل زیست‌محیطی اشاره دارد. همچنین تأکید بر بهداشت اثرات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی زیست‌محیطی به‌طور عام و تولید مبتنی بر علم و

فن‌آوری به‌طور خاص می‌باشد. از نظر بک دانش و آگاهی اشاعه و انتقال این ریسک‌ها مهم هستند. اصل احتیاط جنبه‌ی مهمی از رابطه‌ی میان نظریه اجتماعی و ریسک‌های زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهد زیرا همان‌گونه که بک مطرح می‌کند زندگی افراد اجتماع در همه ابعاد با طبیعت درآمیخته شده است و افراد جامعه برای بهره‌برداری درست از طبیعت نیازمند آگاهی از محیط اطراف خود هستند. در واقع یعنی هر چه افراد اجتماع بیشتر نسبت به مسائل و مشکلات محیط‌زیست اطراف خود مانند (نازک شدن لایه اوزون، جنگل‌زدایی، بیابان‌زایی و...) آگاهی بیشتری از طریق رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و غیره داشته باشند، رفتارهای زیست‌محیطی بهتری را نیز از خود بروز می‌دهند و بهتر قدر طبیعت را می‌دانند.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه بین سبک زندگی و رفتارهای زیست‌محیطی با یافته‌های فتحی و، کنعانی و چاوشیان (۱۳۹۴) همسو بود و همچنین بین سبک زندگی و ابعاد آن با رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه رابطه معناداری مشاهده شد در تبیین این فرضیه می‌توان گفت که دیوید چینی بیان می‌کند سبک زندگی همان سازمان اجتماعی مصرف است.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه بین سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی با یافته‌های واقفی و حقیقتیان (۱۳۹۳)، کلموس و آگیما (۲۰۰۲) همسو بود. نتایج این متغیر نشان داد که هر چه سرمایه فرهنگی افراد به‌جز بعد نهادینه سرمایه فرهنگی بالاتر باشد، افراد رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌تری خواهند داشت. این نتایج با نظریه ژرژ تومه همخوان بود که معتقد است فرهنگ و جامعه باهم تعامل دارند و فرهنگ هدایت‌کننده عملکرد افراد جامعه می‌باشد. با تغییر فرهنگ می‌توان رفتار مردم را تغییر داد هدف نهایی آموزش‌ها و اخلاق محیطی، ایجاد تقویت رفتار ایدئال است.

نتایج مبتنی بر قانون‌گرایی نشان داد که هر چه افراد جامعه قانون‌گراتر باشند رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه‌تری دارند و بالعکس. با توجه به نظریه آنومی مرتن بیان می‌کند که آنومی حاصل شرایطی است که در آن هنجارها به‌عنوان شیوه‌های جمعی حصول موفقیت نمی‌توانند به‌خوبی عمل کنند؛ در نتیجه شیوه‌های فردی برای کسب موفقیت جایگزین می‌شوند.

نتایج تحقیق مبتنی بر رابطه بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی با نتایج رضایی و شبیری (۱۳۹۴)، اووت و گالوی (۲۰۰۶) همسو نبود و بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه معناداری مشاهده شد.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان بیان کرد که همان‌گونه که اولریش بک بیان می‌کند که در نظریه جامعه در مخاطره سه نوع تهدید جهانی را می‌توان از هم متمایز کرد. نخستین تهدید

ستیز پیرامون چیزی است که می‌توانیم آن را بدی‌ها (در مقابل خوبی‌ها) بنامیم که همان پیشرفت تکنولوژی و صنعت در مقابل تخریب محیط‌زیست است.

دسته دوم مخاطراتی را دربرمی‌گیرد که مستقیماً به فقر مربوط است. تخریب زیست‌محیطی خطری است که نه‌تنها بر مدرنیته مبتنی بر رشد سایه افکنده بلکه به رابطه کاملاً عکس این دو موضوع یعنی پیوستگی نزدیکی بین فقر و تخریب زیست‌محیطی نیز اشاره کرد. این نابرابری معضل اصلی زیست‌محیطی سیاره ماست، این امر مسئله اصلی توسعه آن نیز هست. از این رو تحلیل جامعی از مسکن و غذا، فقدان گونه‌ها، منابع ژنتیکی، انرژی، صنعت و جمعیت انسانی حاکی از آن است که تمام آن‌ها به یکدیگر ارتباط دارند و نمی‌توان آن‌ها را به‌طور جداگانه در نظر گرفت. سرانجام این که مفهوم جامعه در مخاطره جهانی مربوط به جهانی است که می‌توان آن را با فقدان تمایز روشن میان طبیعت و فرهنگ مشخص کرد. امروزه اگر پیرامون طبیعت سخن بگوییم درباره فرهنگ سخن می‌گوییم و اگر درباره فرهنگ سخن بگوییم درباره طبیعت سخن می‌گوییم.

در واقع زمانی که از جامعه‌ای در مخاطره جهانی سخن می‌گوییم ضروری است یادآور شویم تهدیدهای جهانی نیز باعث می‌شوند یا خواهند شد افراد دست به کنش بزنند. در این مورد دو دیدگاه متمایز (عرصه‌ها یا کنشگران) قابل طرح است. در اولی جهانی‌شدن از بالا (برای مثال از طریق نهادهای و توافقنامه‌های بین‌المللی) و در دومی جهانی‌شدن از پایین (برای مثال از طریق کنشگران فراملی که فراسوی نظام سیاست پارلمانی عمل می‌کنند و گروه‌های ذینفع و سازمان‌های سیاسی مستقر را به چالش فرامی‌خوانند). صورت می‌گیرد؛ زیرا شناخت کمتر عموم از مخاطره تولید زیاده‌تر مخاطرات را در پی دارد. با توجه ابعاد و مسائل گسترده محیط‌زیست می‌توان با رعایت مسائلی محیط‌زیست سالمی داشت با توجه به متغیرهای پژوهش من جمله این مسائل تلاش مستمر برنامه ریزان، به‌خصوص رسانه‌ها، مدارس و خانواده‌ها و همچنین اجرای برنامه‌های مؤثر، علمی و آموزش‌های کارآمد که با الگوسازی صحیح و مناسب می‌توانند رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه را در افراد نهادینه کنند. عدالت زیست‌محیطی برخورد عادلانه با تمامی افراد جامعه، صرف‌نظر از نژاد، رنگ پوست، تابعیت یا درآمد آن‌هاست و بر ایجاد، اجرا و اعمال قوانین، مقررات و سیاست‌های زیست‌محیطی مطابق با روابط معین‌شده و مشخص تأکید می‌ورزد تا برخورد قاطعانه‌ای با تمام افرادی که به محیط‌زیست آسیب می‌زنند بشود و افراد جامعه بتوانند قوانین را در خود درونی کنند و به محیط‌زیست احترام بگذارند. افزایش آگاهی مردم در مورد خرید مطابق با شاخص‌های زیست‌محیطی از طریق رسانه شهری (بیلبوردهای مستقر در سطح شهر از سوی کمیته فرهنگ

شهروندی) تا آگاهی زیست‌محیطی مردم به‌وسیله رسانه‌های جمعی بالا برود و برخورد درستی با طبیعت داشته باشند. تهیه طرح «دوستی با طبیعت» ویژه گروه‌های سنی مختلف در ارگان‌های مختلف، امکان سفرهای اکو توریستی برای کارمندان ادارات مختلف و دیگر گروه‌ها تا با محیط‌زیست خود بیشتر آشنا شده، معرفی گونه‌های در حال انقراض و اهمیت تنوع‌زیستی، برانگیختن حس ذاتی زیبایی‌شناسی و طبیعت‌گرایی از طریق انتشار آثار هنری خلق شده توسط تصویرگران و عکاسان طبیعت و... که باعث افزایش آگاهی زیست‌محیطی شهروندان می‌گردد. فرهنگ‌سازی در جهت انتخاب سبک درست زندگی که در آن علاوه بر توجه به ابعاد سلامت اجتماعی، معنوی، روان‌شناختی به مسئله سلامت محیطی نیز توجه کافی شود و ضرورت توجه به محیط‌زیست سالم در الویت زندگی افراد قرار بگیرد.

منابع

- ادهمی، عبدالرضا و اکبر زاده، الهام (۱۳۹۰). بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط‌زیست شهر تهران (مطالعه موردی مناطق ۵ و ۱۸). *مجله تخصصی جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، ۱(۱)، ۶۲-۳۷.
- بک، اولریش (۱۳۸۸). جامعه در مخاطره جهانی. محمدرضا مهدی زاده، تهران: انتشارات کویر.
- بخارایی، احمد، صالحی، صادق و معصومی جهتلو، مریم (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی در بین جوانان شاغل در عسلویه (پارس جنوبی). *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی جوانان*، ۶(۲۰)، ۳۳-۵۶.
- پارسا مهر، مهربان و رسولی نژاد، سید پویا (۱۳۹۴). بررسی رابطه سبک زندگی سلامت‌محور با سلامت اجتماعی در بین مردم شهر تالش. *فصلنامه توسعه اجتماعی، (توسعه انسانی سابق)*، ۱۰(۱)، ۳۵-۶۶.
- پناهی، محمد حسین و امیدی، مهدی (۱۳۹۱). رابطه پایگاه اقتصادی - اجتماعی با سرمایه فرهنگی (نمونه موردی شهر تهران). *علوم اجتماعی (دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر)*، ۶(۱۷)، ۳۳-۶۶.
- جان، بری (۱۳۸۰). *محیط‌زیست و نظریه اجتماعی (چاپ اول)*. ترجمه حسن پویان، نیره توکلی. تهران: انتشارات سازمان محیط‌زیست.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). *سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه*. ترجمه افشین خاکباز، حسن پویان. تهران: شیرازه.

- تومه، ژرژ (۱۳۸۰). توسعه فرهنگی و محیط‌زیست. ترجمه محمود شارع پور. تهران: غزال باز.
- ترکان، رحمت اله (۱۳۹۰). بررسی میزان و عوامل مؤثر بر قانون‌گرایی شهروندان شهر یزد (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یزد).
- حقیقتیان، منصور، هاشمیان فر، سید علی و احمدیان، داریوش (۱۳۹۴). تحلیل جامعه‌شناختی نقش عوامل ساختاری در شکاف بین نگرش و رفتارای زیست محیطی (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرمانشاه). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۴(۳)، ۶۱۴-۵۹۳.
- خاتمی سروری، خدیجه (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی سبک زندگی سلامت محور دانشجویان دانشگاه یزد و طلاب شهر یزد (پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه یزد).
- رضایی، محمد (۱۳۸۴). تبیین رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان مورد مطالعه دانش‌جویان دانشگاه کاشان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی بخش اسناد دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه کاشان).
- رضایی، مهدیه و شبیری، سید محمد (الف ۱۳۹۳). رابطه میزان استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات (با تأکید بر اینترنت) با سواد زیست‌محیطی دانش‌جویان. *فصلنامه انسان و محیط‌زیست*، ۱۲(۴)، ۴۰-۵۸.
- رضایی، مهدیه و شبیری، سید محمد (ب ۱۳۹۴). رابطه استفاده از نرم‌افزارهای وایبر، لاین و اینستاگرام با سواد زیست‌محیطی دانش‌جویان. *نشریه علمی- پژوهشی فناوری‌های آموزش*، ۹(۴)، ۲۷۳-۲۸۳.
- شاهرخ‌وندی، سید منصور، لشنی زند، مهران و خاکپور، معصومه (۱۳۸۸). بررسی خشک‌سالی هیدرولوژیک و ارتباط آن با بارش در حوضه رودخانه خرم‌آباد. *فصلنامه جغرافیایی آمایش*، ۶، ۱۵۵-۱۴۰.
- شارع پور، محمود و خوش فر، غلام‌رضا (۱۳۸۱). رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان (مطالعه موردی: شهر تهران). *نامه علوم اجتماعی*، ۱۰(۲۰)، ۱۴۷-۱۳۳.

- صالحی، صادق و کریم زاده، سارا (۱۳۹۳). بررسی تأثیر ارزش‌های زیست‌محیطی بر رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه مناطق شهری ارومیه). *فصلنامه مسائل اجتماعی ایران*، ۵(۲)، ۶۱-۷۶.
- صالحی امیری، سیدرضا و کاوسی، اسماعیل (۱۳۸۷). مدیریت و سرمایه اجتماعی. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- صالحی عمران، ابراهیم و آقامحمدی، علی (۱۳۸۷). بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست‌محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران، فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳(۲۴)، ۹۱-۱۱۷.
- عابدی سروستانی، احمد (۱۳۹۴). ارزش‌ها و رفتارهای دوستدار محیط‌زیست: مطالعه‌ای در پارک‌های جنگلی استان گلستان. *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۶(۳۰)، ۳۲۹-۳۴۲.
- فتحی، ضرغام، کنعانی، محمدمبین و چاوشیان، حسن (۱۳۹۴). تحلیل رفتارهای زیست‌محیطی ساکنان شهر رشت با تأکید بر سبک زندگی. *جامعه پژوهی فرهنگی*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۶(۳)، ۱۰۳-۱۲۳.
- فرهمند، مهناز، شکوهی فر، کاوه و سیار خلیج، حامد (۱۳۹۳). عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهروندان شهر یزد). *مطالعات جامعه‌شناسی شهری (مطالعات شهری)*، ۴(۱۰)، ۱۴۱-۱۰۹.
- کامونر، باری (۱۳۸۲). *انسان و محیط‌زیست*. ترجمه بهزاد دهزاد. تهران: موج سبز.
- گیدنز، آنتونی ب. (۱۳۸۸). *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نی.
- معید فر، سعید (۱۳۷۹). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی معاصر در ایران*. تهران: انتشارات سرزمین ما.
- مختاری ملک‌آبادی، رضا، عبدالهی، عظیمه السادات و صادقی، حمیدرضا (۱۳۹۳). تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان سال ۱۳۹۱). *مجله پژوهشی و برنامه‌ریزی شهری*، ۵(۱۸)، ۲۰-۱.
- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۷). *دین و سبک زندگی*. تهران: دانشگاه امام صادق.
- نوغانی، محسن (۱۳۸۴). *سرمایه فرهنگی و ورود به آموزش عالی*. *فصلنامه فرهنگ و هنر خراسان*، ۵(۳)، ۹۶-۷۰.

- نواح، عبدالرضا و فروتن کیا، شهروز (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین کنش عقلانی و رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه موردی: جامعه شهری اندیمشک). *سازمان حفاظت محیط‌زیست-فصلنامه علمی محیط‌زیست*، ۰۰(۵۱)، ۶۹-۷۸.
- نیازی، محسن و کارکنان، محمد (۱۳۸۶). تبیین جامعه شناختی رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۸(۳۱)، ۵۵-۸۰.
- واقفی، الهام و حقیقتیان، منصور (۱۳۹۳). بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی (بعد نهادینه) بر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی با رویکرد توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز). *نشریه اقتصاد و مدیریت شهری*، ۲(۸)، ۴۷-۶۵.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. (pp 241-258). Westport, CT: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.
- Barr, S., Ford, N. J., & Gilg, A. W. (2003). Attitudes towards recycling household waste in Exeter, Devon: quantitative and qualitative approaches. *Local Environment*, 8(4), 407-421.
- Chaney, D. (2002). *Lifestyles*, Taylor&Francis, Routled & Keagan Paul, New York: London: Routledge.
- Kipperberg, G. (2006). A comparison of household recycling behaviours in Norway and the United States. *Environmental and resource economics*, 36(2), 215-235
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of applied developmental psychology*, 30(3), 227-238.
- Salehi, S. (2008). *A study of factors underpinning environmental attitudes and behaviours*. UK: The University of Keads.
- Turner, B.T., Lmunds, j. (2002). The distaste of tastes bourdieu, cultural capital and the Austrian post wavelite, *Journal of Consumer Cultural*. 2(1), 219-340
- Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sáinz, A., & Izagirre-Olaizola, J. (2013). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries. *Journal of Cleaner Production*, 61, 130-138.